

ԳՐԱԿԱՆ

դրեմ թէ հոս ալ անցման շրջան մը եղած ըլլայ, որուն յատկանիշը հետեւեալն է. — տառապահներուն միացման անկիւնները կ'ըլլային կամարձեւ, բայց կամարը երկու կողմէն բարձրանալէ յետոյ կը սկսէր ուղիղ գիծը: Այս ձեւի երկաթագիրը կրնանք կոչել անցման միջին: Անցման միջինի օրինակներ ունինք Ռւխտատուր վանականի արձանագրութեան մէջ (783 թուէն, Ըոլ. թ. 11). Հմտ. յատկապէս և եւ Ս տառերը: Կոյնպէս թ. եւ Կ տառերը՝ Տեկորի 964 թուի արձանագրութեան ճակատը (Ըոլ. թ. 15), Արդի տպագրութեան մէջ անցման միջինի ձեւով ունինք տեսակ մը այբուբեն, որմէ աշա օրինակ մը.

ՎԳՈՐԵԹ

Վերը § Դ, Գրերու ձեւը եւ անոնց ծագումը որոշելու ժամանակ տեսանք ինչ ինչ ձեւական տարբերութիւններ յօյն, սասանեան եւ ասորի նախատիպերու եւ անոնցմէ ծագած հայերէն տառերու միջեւ: Խնդիր է թէ այս փաքրիկ տարբերութիւնները նախատիպէն հայերէն ձեւերուն անցնելու համար՝ ժամանակի ընթացքին մէջ ձեւացած են թէ արդէն սկիզբէն կային: Ուրիշ խօսքով՝ համապատասխան կային: Ուրիշ առինք այլազանութիւնը Մեսրոպ իր գրերու մէջ ձեւի այլազանութիւնը Մեսրոպ իր ձեռքով մտցուց թէ յետոյ կամաց կամաց անզդաշրար յառաջ եկաւ Ե գարու սկիզբէն մինչ արդար, այսինքն այն ժամանակը՝ երբ հայշեւ Զ դար, այսինքն այն ժամանակը՝ երբ հայերէն տառերը մեզ ծանօթ են:

Ասոր իրը պատասխան մենք մատնանիշ կ'ընենք ուրիշ ազգերու օրինակը: Ի՞նչ ըրին յոյները, երբ փոխ առին փիւնիկեան այրուբենը: Ի՞նչ ըրին լատինները եւ սլավները, երբ փոխ առին յունական այրուբենը: Մտցուցին անոնց առին յունական այրուբենը: Թէ փոփոխութիւններն աւելի յետոյ ինքնաբերաբար յառաջացան: Հնագրութիւնը, այրուբեններու պատմութիւնը եւ առողջ դատողութիւնը վերջինիս կողմն են միայն: Ասոր իրը պատցոյց կը ծառայեն սաեւ հայերէն այրուբենի երկու հիմնական օրէնքները, որ նկատեցինք վերը, այն է բերանաբացութեան եւ վայրահակութեան օրէնքները: Այս օրէնքները կը ցուցնեն փոփոխութեանց սիսթեմատիկ նոյնութիւն եւ ասով միեւնոյն ժամանակ մատիկ նոյնութիւն եւ ասով միեւնոյն ժամանակի նոյնութիւն եւ ասով միեւնոյն ժամանակ մատիկ նոյնութիւն եւ ասով միեւնոյն ժամանակի նոյնութիւնը կ'ընեն, որ փոփոխութիւնները ոչ մատնանիշ կ'ընեն, որ փոփոխութիւնները ոչ մատնանիշ կ'ընեն, այս գրիչներու շըրջութեան, ժամանակի եւ հայ գրիչներու ոգւցն արդիւնքն են:

Հ. Յ. ԱՇԱԽԵԱՆ

ՀԻՆ ՀԱՅ ԳԵՂԱՐՈՒԽԵՍՔ Կ. ԿԵՐԻՓՄԱՆԻ ՄՕՏ

Կառուֆման, որ իւր հին քրիստոնէական գեղարուեստի հայող բազմահատոր հրատարակութիւններով¹ խոհինք գիտնականի անուն ժառանգած է ոչ միայն գերմանական այլ նաև իտալական ու ֆրանսական շրջաններու մէջ, մին է այն քիչերէն, որոնք առարկայական քննադատութեան մը բովածէն անցնելէ ետք անվերապահական կ'ընդգրկին յայտնուող Ճշմարտութիւնը, առանց մոլորելու գպրոցական յետագէմ պահպանողականութեան մը, սահմանափակ հայրենասիրութեան թելագրանքներէ կամ նոյն իսկ կրօնական անհիմն մտահոգութիւններէ: Ահա այսպէս առաթուր կոխելով լուսամիտ դարու անվայել թիւրիմացութիւնները՝ կառուֆման նպաստաւոր դիրք կը բռնէ Արեւելեան ու մասնաւորապահէս հին հայ գեղարուեստի հանդէպ, իր մէկ հին գործին՝ երլորդ նորագոյն հրատարակութեան մէջ²:

Կառուֆմանի համար քրիստոնէական արուեստապատմութիւնը դարակազմիկ փուլի մը մէջ մտած է այժմ անոր համար, վասն զի ուշդամիտ խուղարկուն չի կրնար այլեւս հանգիստ

¹ Die sepukralen Jenseitsdenkmäler der Antike und des Urchristentums, Mainz 1900. — Die Grotten des Vatikans, ihre Entstehung und ihre bedeutsamsten Denkmäler, Mainz 1902. — Das Kaisergrab in den vatikanischen Grotten, München 1902. — Ein althechristliches Pompeji in der Lybischen Wüste, Mainz 1902. — Die Ausgrabung der Menasheiligtümer in der Mareotiswüste, Kairo 1906—1908. — Ikonographie der Menasampullen, Kairo 1910. — Die Menasstadt und das Nationalheiligtum der althechristlichen Ägypter in der westalexandrinischen Wüste, Leipzig 1911. — Graeco-ägyptische Koroplastik, Kairo 1915. — Die heilige Stadt der Wüste, München 1921. — Der Frankfurter Kaiserdom⁴, München 1922.

² Karl M. Kaufmann, Handbuch der christlichen Archäologie³, Paderborn 1922, Հրտ. Ferdinand Schöningh, 80, էջք XVIII+683, 700 պատկեր: Ա. գիրք, Էռութիւն. պատմութիւն, աղբեւրներ եւ աեղագրութիւն քրիստ. Հնախոսութեան. 1—109: — Բ. Հին քրիստ. ճարտարապետութիւնը, Դամբանապետն էնքներ, Եկեղեցներ, Բասիլիկա, Զուտա կենդրուածէնք, Հերանցներ, Սշնարհիկ շնչքեր, 111—243: — Գ. Նկարչութիւն, Հին քրիստ. գեղարուեստի աղբեւրներն ու Հոսունքները, Գամբանային շըլան, Խորհրդական նշաններ ու պատկերներ, Ա. Գրոց տեսարաններ Հին ու Նոր Կտակարաննեն, Աստուծոյ եւ Սուրբերու պատկերներ, Ներկայացումներ մարդկային կեանքնեն, Բասիլիկեան շըլանն ու Խճանկար, Հին քրիստ. մանրանկարչութիւն. 245—450: — Դ. Հին քրիստ. քանդակագործութիւնը. 461—550: — Ե. Փոքրարուեստ եւ ձեռագործ, Եկեղեցական գեղարուեստ, սպասներ: Ակղունաւորութիւն քրիստ. դրամագիտութեան, 551—635. Յանկ, 637—638:



Խղճով վանել սա համոզւմը, թէ գեղարուեսի մէջ ստեղծագործ եղած է Արեւելք, քրիստոնէութեան որորոցը, թէ սա՝ Արեւմուտքի հանդէպ աւելի տուող քան ընդունող դեր խաղացած է (Էջ VII): Կառուֆման հետեւող մըն է Ստրչիգովսկիի, “Խիզախ ու Հվիրային”, բայց ոչ Կոյր զկուրայն, քանի որ անձամբ տեսած ու քննած է գիտական ճամբորդութիւններով Ափրիկէի, Յունաստանի, Կ. Պոլսոյ, Փաքր Ասիայի, Ասորիի յուշակերտներն ու գեղարուեսի մասցորդները: Ուստի նա կ'ըմբռնէ որ գեղարուեսի մէջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի աղբարը ցայժմ ընդունուածին հակառակը պէտք է որ եղած ըլլայ, քանի որ “Արարատեան Արշակունիները, քրիստոնէութեան կը փարին, կրօնական յուշակերտներ կը կառուցանեն այնպիսի ժամանակ մը, երբ Արեւմուտք մէջ՝ Ponos Milviusի վրայ խաղաղութեան արեգակը տակաւին չէր ծագած: Բնականաբար կարելի է տարակարծիք ըլլալ Ստրչիգովսկիի՝ մասնական հարցերու մէջ — օ. Հ. Ինչ ինչ յուշակերտներու շինութեան ժամանակի, նպատակի, մազդէական ազգեցութիւններու աստիճանի մասին եւն —, բայց առանց զիտութեան լցոյն դէմ մեղանչելու, կարելի չէ այլեւս ուրանալ, որ միջնասիական գեղարուեստական աւանդութիւնը ազգած է քրիստոնէական գեղարուեստի վրայ, որ Սեւ Ծովը իրը կամուրջ ծառայած է ընդ մէջ Արարատայ և Արեւմուտքի. եւ որ այդ կամուրջով արուեստախցին առջեւ կ'ելեն արիական-ասիական ստեղծագործութիւններ, հայկական գմրկնթաշէմքը, երեւան կը բերէ բետոնէ շինուածք եւ ձուլրմ: Գմբեթ, տակառ, սրազեղ եւն, որոնք արեւմտեան այս կամ այն օճին (բիւզանդական, ուսմանական, գոթական եւն) սեփականութիւնը կը համարուէին, դարեր յառաջ մարմնացած կը գտնենք Հայ, միջագետային եւ իրանական արուեստի մէջ:

Սկզբունքային հարցին մէջ ինք զինքն այս կերպ օրոշելէ ետք, զարմանալի չէ, որ ամբողջ աշխատութեան ընթացքին եւ անոր զանազան մասերուն մէջ ամեն քայլափոխի նկատի առնու Արեւելք, Հայաստան: Եթէ չենք ուզեր հինցած մթին տեսութիւններու մէջ խղդուիլ, հարկ է թոյլ տալ, որ արուեստախուզութիւնը Արեւելքի նորաքնին յուշակերտներու շացուցիչ լուսով ողողուի (Էջ 7):

Արեւելքան յուշակերտներու աւագ կարեւորութեան փաստն է սա, որ հինք քրիստոնէական հնախօսութեան պատմութիւնը՝ 1900 է

ասդին կը հարստանայ նոր շրջանով մը, որուն նկարագրականն է՝ յօրինուածական օգտագործում արեւելքան ստեղծագործութիւններու (9): Այս տեսակէտէ անհնար է առանց էական պահական մը գործելու լրութեամբ անցնիլ կոնդակովի, Սմբոնովի, Բէլի, Բըտլըրի եւն, բայց մանաւանդ Ստրչիգովսկիի վրայէն որ նորագոյն շրջանին հաստահեղոյս մոյթն ու անկիւնաբարլ կը կազմէ, որ արեւելքան ու մասնաւորապէս հայ յուշակերտներուն տուաւ անոնց պատշաճած տեղը արուեստապատմութեան մէջ (28—49): Այսուհետեւ ինքնին կը հասկցուի, որ հնախօսութեան աղբիւներուն կարգին՝ էական է ոյժ տալ հայկական վկայաբանութիւններու հետազոտութեան եւ դէպի Հայաստան ճամբորդութիւններու: Իսկ լաւագոյն եղանակը գեղարուեստով պատաղելու, է այն, որ այնքան մեծագործ կերպով իրականացած է Ստրչիգովսկիի Հայկական Ճարտարապետութեան մէջ: Հետազոտելի տեսակէտեր են նիւթ ու գործ, Առարկայ, Կերպարանք, Զեւ, Բովանդակութիւն, տեսակէտներ՝ որոնք էաբննութիւն բառին տակ կ'ամփոփուին (Հայկ. Ճարտ. I, 206):

Քրիստոնէական Ճարտարապետութեան հնագոյն արտադրութիւնները դամբանային են թէ արեւելքի եւ թէ արեւմուտքը մէջ: Փ. Ասիա, Ասորիք, Պաղեստին հանգիտապատիւ եւ համատարիք մրցակիցներն ունին (141—145) Արեւմուտքի գետնադամբաններուն, գերեզմանոցներուն մէջ, մինչդեռ Հայաստան, թէ եւ կը ներկայացնէ ստորերկրեայ ժայռադամբաններ, փորածոյ եկեղեցներ, բայց յետնագոյն շրջաններէ: Հայկական խոյասիւնը, արկղադամբանը եւ վերջապէս դամբանատանները նախապատմօրէն հին աւանդութեան մը յարաբերաբար կրտսեր ներկայացուցիչներն ըլլալով չեն կրնար Ա. — Դ. դարերու մէջ մուտ գտնել: Սակայն թէ բոլորաշէն դամբանատանները Փաքր Ասիայէն արեւմուտք անցած են, եւ թէ յայսմ Հայերու գործակցութիւնը մեծ է, այդ բնական է (150):

Սակայն Եկեղեցական Ճարտարապետութեան բուն առարկան է՝ Եկեղեցական շէնքը, Եկեղեցին, որուն գլխաւոր ձեւերն են՝ բասիլիկա եւ կենտրոնաշէնք: Այս Եկեղեցաձեւերու զարգացման մասին եղած զանազան տեսութիւններէն Ստրչիգովսկիինն է իրողլութիւններու համաձայնը: Պարսկական պետութեան մէջ Եկեղեցաշինութիւնը ազատ կը զարգանար մինչեւ այն ժամանակ, երբ քրիստոնէութիւնը պետական կրօն եղաւ Հռոմայ մէջ: Արեւելք երեք տեսակ

եկեղեցաձեւեր զարգացուցած էր. Հիւսիսային կողմ (Հայաստան)՝ մեսագմբեթ, Հարաւային կողմ՝ բազմագմբեթ, Միջագետքի մէջ՝ միանաւ տակառաձեւ եկեղեցին՝ երկայնաշենքը: Երբ 313ին Հռոմէական սահմանի մէջ յունական փայտածածկ բասիլիկայի նմանութեամբ եկեղեցիներ սկսան շինուիլ, արեւելքի արուեստաշրջանները չոչչացան, այլ մանաւանդ թէ ժամանակագրական իրարայաջրդութեամբ Հայաստանէ, Փոքր Ասիայէ ելելով աւելի ազդեցիկ դարձան հատ հատ կամ խաւ խաւ նախ Բիւզանդիոնի, Ռաւեննայի, Միլանի, ապա Լոմբարդիայի մէջ Հռոմոսի շուրջ, Ֆրանսայի, Վերջապէս Վերածնութեամբ՝ Իտալիայի մէջ: Ուստի ինչ որ չորրորդ դարուն յԱրեւելք քովէքով կը գտնուէր, հիմ եղաւ Արեւմուտքի յաջորդական ոճերուն (157, Ստր. II, 713): Ուստի թէեւ Հռոմէական սահմանի մէջ հնագոյն եկեղեցաձեւն է կառ տակառաշենքի նշանաւոր Միջագետքի, Ասորիիքի եւ Փոքրասիայի նշանաւոր երկայնատներն ու բասիլիկաները, որոնք խոյն երկայնատներն իրենց նմանօրինակները Հայ Հողի կը յիշեցնեն իրենց նմանօրինակները Հայ Հողի պատշաճի կը յաջորդեն եկեղեցիները (188—209), ուր Արեւելքի եւ Արեւմուտքի (188—209), ուր Սիրեկեր, Երովանչուք, Եղիվարդ եւն: Փոքր-Տիրեկեր, Ծիրվանջուք, Միջնամյութներով կախում ունի արեւմտեան ոոմանական ճարտարապետութիւնը, ինչպէս Ստրչիգովսկի ճարտարապետութիւնը, ինչպէս Ստրչիգովսկի մէջ թանձրացած ճարտարապետութեանէն կախում ունի արեւմտեան ոոմանական ճարտարապետութիւնը, ինչպէս Ստրչիգովսկի մէջ պաշտպանած ու իր հատորաւոր երկերուն մէջ պաշտպանած ու հիմնաւոր հիմները (198): Փոքրասիական այս ճարտարապետութիւններու՝ Ողոյինէի եւ Հայաստանի պետութիւններու ազդած է աշխարհի առարապետութիւնը ազդած է աշխարհի ամենահին պետութիւններու (199): Արեւելքին զօրաւոր մշումներ ստացած են Հռոմ, քէն զօրաւոր մշումներ ստացած են Հռոմ, Միլան, Ռաւեննա իրենց հրաշակերտներուն մէջ (204—209):

Բասիլիկայի նման տարածուն եւ մեծարժեք եկեղեցախումբ մը կը կազմէ կենդրուաշենքը, որուն մէջ հայկական ճարտարապետութիւնը գերազանց կերպով կը փայլի, Բնականարա հրաշակերտներ կը ներկայացնեն արդէն

շիւսա, Կազմանզ, Սոսսա, Բինբիբբիլիսէ, Խառաւարա, Գերբէ, Հիերոպոլիս, Պոլեմոն, բայց ասոնք արդէն հայկական-միջազետուային հիմ մը ունին (211): Կոյն իսկ անգերազանցելին Սոփիա կ. Պոլսոյ արեւելեան նախընթաց զարգացման հասուն պտուղն է (213): Հայկական գմբեթաշենքի էութիւնն յայնմ է, որ գմբեթածիրը քառակուսուոյ վրայ կը դնէ, եւ ասով կը հեռանայ ծանօթ քրիստոնէական հին արուեստահոսանքներէ (210): Թէեւ մեզի հասած յուշակերտները Զ. — Է. դարէն են, բայց անոնց արհեստագիտական շինուածական ու Ճարտարապետական կատարելութիւնը, հիմնածեւին պէսպէս եղանակաւորութիւնը (քառակուսուոյ վրայ գմբեթ՝ առանցքներու, առանցքներու եւ անկիւններու մէջ խորշերով, առանցքներու խորշերով եւ միջնամյութներով, չորեքվեց-ութրողուներ. — միանաւ եւ եռանաւ տակառաշենքեր. միանաւ երեքրողոր գմբեթաշենքն, եռանաւ գմբեթաշենք առանց խորշերու. — անոնց յատակագծերը, էջ 218—219, Ստր. I, 43) ամէն տարակոյս կը փարատեն նկատմար նախընթաց դարաւոր զարգացման մը մինչեւ Դ. դար (220):

Սրհեստական տեսակէտով հայ եկեղեցին կատարեալ նորոյթ մըն է հին քրիստոնէական հնախօսութեան մէջ:

Ճանապարհորդներ ու խուզարկուներ արտաքինէն խաբուելով զուտ քարակերտ համարած են հայ եկեղեցական շենքը, մինչդեռ յիշականին եղածը արդի բետոնաշենքին նմանօրինակն է ու նախօրինակը, այսինքն՝ քարադրուագծուրմ: Թանձր որմերը (1.20 մ) կը կազմուէին անով, որ քարակոյտին մէջ խաւ խաւ կը թափէին միջուկը, մինչ այժմ՝ թափուած միջուկին վրայ քարադրուագծուրմ: Սակայն ոչ միայն որմերը ձուլուած են, այլ շենքն ամբողջապէս, նոյն իսկ ներքնամյութերն ու կամարները: Իբր շաղախ կը ծառայէր բնական ցեմենտ (ciment), աւազախառն: Լաստակերտ կը գործածէին երբ կը թափէին կամարաւոր ձեղունը, որ տակառէր կամ գմբեթ: Կամարը կը ծածկուէր Լորբինէ տանիքով: Փայտի գործածութիւնը շատ նուազ էր:

Հայ շենքերու արտաքին նկարագրական գծերն են՝ կոնք-քառակուսի, չորեք-վեցութրողը, եռանկիւնախորշեր, դրուագաղեղներ ու ճեղքանման պատուհաններ: Եկեղեցիներ կան որոնք աւելի յուշարձանի կը նմանին, մանաւանդ

որ հայ եկեղեցին շատ եզականօքէն՝ աստիճան-ներով բարձրացէն է (219—229):

Տարակոյս չկայ, որ հայկական ճարտարապետութիւնը ստեղծած էր նաեւ վանքեր, հիւրանոցներ եւն (229—238): Ու լոկ եղիպտոս, Ասորիք, Միջագետք, այլ նաեւ Հայաստան ունէր իր բազմաթիւ պարսպապատ աշտարակաւոր վանքերը, որոնց մասին կը պատմէ բուզանդ: Ամբողջ վանախումբեր կը դժոնւին հիւս. Հայաստանի մէջ: Հայ ուժգին վանականութիւնը մեկնելու համար Ստր. առանց դրական հիման, իր սկզբունքը չափաղանցելով միայն կը դիմէ բուդդհայական վերարասի (238): Խնդիրը մանր հետազօտութեան կը կարօտի:

Խնդիր ճարտարապետութեան նոյնպէս քրիստոնութեան, քանդակագործութեան ծննդավայրն է Արեւելք: Աղեքսանդրիա, Անտիոքիա, Եփեսոս ստեղծագործ վայրերն են, որոնցմէ դէպի արեւեմուտք հոսանքներ կը կազմուին: Հռոմայ քրիստոնէական արուեստը Արեւելքի — քրիստոնէական կրօնի ծննդավայրին — ազդեցութեան տակ է: Եւ այս անբնական չէ, քանի որ նոյն իսկ կայսերական ժամանակի Հռոմայ արուեստն ալ բացարձակապէս ընկալուչ էր եւ օրինակող: Այս հարցի մասին այլեւս գեղեւիլ կարելի չէ Այնալովի, Ստր. ի երկիրէն ետք: Բիւզանդական արուեստն ալ էապէս արեւելեան է: Արեւելեան այս արուեստը գէպի Բիւզանդիոն կը յորդէ կենդրոնական Ասիայէ ու Պարսկաստանէ մէկ կողմանէ, եւ միւս կողմանէ Հայաստանէ եւ Մեծագետքէ: Սակայն Հայաստանի գերն հոս բոլորին ուրիշ բնոյթ ունի քան ճարտարապետութեան մէջ: Մինչդեռ հոն ստեղծագործ տուող մըն էր, հոս անկարեկիր թոյլատու մը կը դառնայ օտար հոսանքներու անցքին՝ իր ուղիներու մէջէն: Հայաստան բացառիկ երկիր մըն է, որ կ'արտաքսէ պատկերը, արձանը: Բայց կը մնայ նիւթ ինդրոյ՝ մազդէական ազդեցութեամբ թէ ուրիշ պատճառներով: Պատկերաքանդակ ճոփ եկեղեցի մը իրը օտար ու խորթ կը զգացուի հայ հողի վրայ: Եւ այսպիսի եկեղեցի մը շատ ուշ կը կանգնուի հոն (Սխթամարժ դար. էջ 243 յշ. 397 յշ.): Մանրանկարչութիւնը կրցաւ Հայոց որոշ, նոյն իսկ ազդային ծաղկեցրան մը ունենալ, բայց շատ անագան: Հայերը նախ լոկ օրինակող էին ասորի-արամէական արուեստի: Բայց նոյն իսկ ասով կատարած են իրենց որոշ փոխանցողի գերը (էջ 455):

Հաճոյքով եւ օգտիւ կը կարդացուին կառուֆմանի այս էլերը: Անոնք տեսակ մը հպարտ զգածման տեղի կու տան, երբ քանիցս կը շեշտեն Արեւելքի ու Հայաստանի կատարած պաշտօնը: Բայց կարելի չէ նաեւ զգածուիլ ցաւով, երբ կը տեսնենք, որ արեւմտեան ամենաշնչին նիւթեր այնքան մանրօրէն քննուած են, մինչ հայկական շատ խնդիրներ, մանաւանդ նկատմամբ մանր արուեստի, մութով պաշարուած կը մնան: Բնականաբար ատաղձի պակասն ալ պատճառ է որ այս ուղղութեամբ հետամուտ եղողներ չգտնուին:

Կը մնայ ջերմօրէն բարեմաղթել որ ոչ միայն մեծագոյն թուով ընթերցողներ գտնէ այս կարեւոր երկը, այլ նաեւ հետեւողներ՝ Արեւելքի եւ Հայաստանի հանդէպ իր բռնած դիբքի մէջ, ինչպէս կը պահանջեն իրողութիւնները եւ ճշմարտութիւնը:

Հ. Ս. ԿՈԴԵԱՆ



ԿՈՄԻՏԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

(Ը-ր-ո-ւ-ն-ի-ւ-ն-ի-ւ-ն-ի)

IV.

Երգի նկարագիր եւ հայ ժողովրդական երգը:

Այս գլխում մենք կանդ պիտի առնենք հայ ժողովրդական երգի վրայ: Պիտի աշխատենք ցոյց տալ թէ ինչպէս հայ ժողովրդական երգը ստեղծուում է եւ թէ որբան նա կեանք ունի:

Որպէս զի այս բոլորը հնարաւոր լինի, անհրաժեշտ է երկու խօսք ասել ընդհանրապէս երգի նկարագրի մասին:

“Որ եւ է երաժշտութիւն ներկայանում է մեղ առհասարակ երկու նկարագրով: Կայ երաժշտութիւն, որ բնագրի, խօսքերի հետ սերտ, ներքին կապ չունի, դա պարզապէս melodie է, մի որոշ եղանակ յարմարեցրած բառերի: Կարելի է այդ